

*Tymoshenko Nataliya Evgenevna, Borys Grinchenko Kyiv University,
candidate of pedagogical sciences, Institute of Human*

*Тимошенко Наталія Євгенівна, Київський університет імені Бориса
Грінченка, ст. викладач, кандидат педагогічних наук,
Інститут Людини*

Competence approach in the training of future social workers

Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників

Однією з характерних рис концепції компетентності людини є думка про підвищення ролі суб'єкта в соціальних перетвореннях та удосконаленні його здатності розуміти динаміку процесів та впливу на їх хід. Ці вимоги професійної компетентності визначаються освітньою політикою держави. Сьогодні в Україні на законодавчому рівні вже затверджено систему стандартів з кожного освітньо-кваліфікаційного рівня та профілю підготовки. Стандарти містять усі вимоги до компетентності та кваліфікаційну характеристику і системи діагностики якості знань. Сутність концептуальних вимог до професійної компетентності зводиться до розширення знань, умінь і навичок, безпосередньо необхідних для підвищення продуктивності праці у сфері життєдіяльності в цілому. У 2013 році були розроблені методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) [4]. Компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), котрими мають оволодіти студенти під час навчання у вищих навчальних закладах.

В науковій літературі висвітленню питань професійної підготовки, професійного становлення та компетентності соціальних працівників присвячені роботи В. Андрущенка, В. Бежа, В. Бочарової, І. Григи, І. Зимньої,

А. Капської, О. Карпенко, Н. Кривоконь, Н. Ларіонової, М. Лукашевича, А. Ляшенко, К. Максимової, І. Миговича, В. Нікітіна, П. Павленка, В. Поліщук, В. Полтавця, Г. Попович, Т. Семигіної, С. Харченка, Є. Холостової, В. Циби, Н. Шмельової та інших учених, які досліджували ці питання від моменту інституалізації соціальної роботи і до нині.

Соціальна значущість проблеми, недостатнє дослідження її теоретичних та практичних аспектів обумовили вибір нашої теми публікації та дало можливість обґрунтувати компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.

Сутнісною ознакою запровадження компетентнісного підходу в освіті, на нашу думку, є: формування і розвиток компетентностей; можливість побачити результат освітнього процесу з позиції запитів суспільства, потреб ринку праці; цільова орієнтація освіти; націленість на результат у діяльнісному вимірі; активізація суб'єктності у навчанні; технологічність (створення умов для активної соціальної дії, проектної, дослідницької діяльності).

Компетентнісний підхід може реалізовуватися у декілька етапів: *організаційний* – проведення кваліфікаційної диференціації у визначенні змісту компетенцій відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки майбутніх фахівців (рівнів кваліфікації); визначення основних компетенцій відповідно до виробничих функцій та типових завдань діяльності; узгодження кваліфікаційних вимог із змістом фахових компетенцій; *змістовий* – оновлення змісту навчальних дисциплін щодо компетентнісних вимог; доповнення варіативної компоненти освітньо-професійних програм підготовки фахівців питаннями, які відображають компетентнісні основи особистісно-професійної освіти; оновлення змісту практичної підготовки студентів з урахуванням майбутніх компетенцій діяльності; забезпечення самостійної роботи студентів відповідним методичним та інформаційним супроводом; *технологічний* – застосування активних форм і методів навчання; використання особистісно орієнтованого підходу до кожного

суб'єкта навчальної діяльності; опора на реальний досвід майбутніх фахівців; використання моделювання як способу опосередкованого пізнання та перетворення дійсності, об'єкта професійної діяльності; врахування контекстного характеру навчання; *оцінювальний* – розробка засобів діагностики на компетентнісній основі; підготовка тестових методик різноцільового призначення: тест досягнень, критеріально орієнтовані тести, ситуаційний тест [8].

У вітчизняній літературі компетентність визначена як: певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально; здатність і вміння виконувати певні трудові функції; наявність спеціальної освіти, широкої загальної та спеціальної ерудиції, постійне підвищення своєї професійної підготовки; професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань й обов'язків повсякденної діяльності; потенційна готовність розв'язувати завдання «зі знанням справи». С. Сисоєва обґрунтовує компетентність як інтегровану характеристику якостей особистості, результат підготовки випускника вишу до виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних галузях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності [6].

Основними компетентностями майбутнього фахівця виступають: *соціально-особистісні компетентності*: розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей; здатність до навчання впродовж життя; креативність, здатність до системного мислення; наполегливість у досягненні мети; толерантність; адаптивність і комунікабельність; турбота про якість виконуваної роботи; *інструментальні компетентності*: знання іншої мови; володіння сучасними інформаційно-комунікативними технологіями; здатність до дослідницької діяльності; *загальнонаукові компетентності*: базові уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, що сприяють соціалізації особистості; розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати у

професійній діяльності; базові знання фундаментальних наук, в обсязі, необхідному для засвоєння загально-професійних дисциплін [4]; *загальнопрофесійні компетентності*: здатність комплексно використовувати знання в галузі теорії та практики соціальної роботи; враховувати ризики у професійній діяльності; використовувати інновації у професійній діяльності; базувати професійну діяльність на положеннях нормативно-правових документів; налагоджувати зв'язки з громадськістю та засобами масової інформації для вирішення професійних завдань; використовувати теоретичні знання та практичні навички застосування комунікативних технологій для здійснення ділових комунікацій у професійній сфері; *спеціалізовані професійні компетентності*: здатність до виконання різних функцій соціальної роботи; здатність добирати технології, методи та форми соціальної роботи з урахуванням специфіки цільових груп та конкретного випадку; здатність залучати та доцільно використовувати ресурси у наданні соціальної допомоги та підтримки сім'ям, дітям та молоді; залучати волонтерів та керувати їх діяльністю; здатність налагоджувати міжвідомчу взаємодію; працювати у мультидисциплінарній команді [5].

Формування базових компетентностей майбутнього соціального працівника здійснюється протягом навчання у вищому навчальному закладі за умов: упровадження сучасних освітніх технологій у навчально-виховний процес – поєднання теоретичної і практичної складових їх особистісно-професійної підготовки, що сприятиме оволодінню багатоаспектними видами професійної діяльності та виконанню різних соціальних ролей; удосконалення організаційно-методичних складових компетентностей майбутніх фахівців в умовах кредитно-модульної системи навчання; створення умов для особистісного та професійного зростання учасників педагогічної взаємодії (майбутніх соціальних працівників та викладачів кафедр) [1]. Компетентність є показником сформованості відповідних навичок та вмінь, ступенем їх володіння. Тому в основі професійної компетентності лежать сформовані знання, уміння та навички професійної

діяльності [7].

Професійна компетентність характеризується наявністю у соціальних працівників комплексу знань, умінь, навичок, психологічних якостей, професійних позицій. А знання, уміння і навички виступають як рольові характеристики професійної компетентності.

Професійна компетентність соціального працівника – це сукупність професійно-педагогічних компетенцій, а саме: соціально-психологічної; комунікативної та професійно-комунікативної; загальнопрофесійної; предметної; професійної самореалізації. Окрім того, професійна компетентність соціального працівника повинна включати також і особисті якості, а також сукупність умінь і навичок, що забезпечують функціонування процесу спілкування з клієнтами і колегами [3].

На нашу думку, до *основних компонентів професійної компетенції майбутніх соціальних працівників можна віднести належать: спеціальна компетенція* – підготовленість до самостійного виконання завдань, вміння оцінювати результати своєї роботи, здатність самостійно набувати нових знань та умінь; *соціальна компетенція* – здатність до групової діяльності з іншими працівниками, готовність до прийняття на себе відповідальності за результати своєї праці, за довкілля та інші цінності; *індивідуальна компетенція* – готовність до постійного підвищення кваліфікації, здатність до самоосвіти, рефлексії. Структура професійної компетентності спеціаліста визначається не тільки професійними базовими знаннями та вміннями, але й ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, розумінням себе та навколишнього світу, стилем взаємовідносин з людьми, з якими він працює, його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу.

На нашу думку, до специфічних сфер компетенції соціального працівника належать: задоволення потреб у повноцінному розвитку дитини, захист і виховання дитини; підтримка стабільності в житті дитини; представництво інтересів дитини; робота в команді тощо. Фактично

компетенції соціального працівника реалізуються з орієнтацією на клієнта, його проблеми, потреби, інтереси, особливості віку тощо.

Ми вважаємо, що *складовими професійної компетентності майбутнього соціального працівника є: потребнісно-мотиваційна сфера особистості* – інтегральна якість, що характеризується сукупністю соціальних настанов; ціннісних орієнтацій, інтересів, що складають основу мотивів. Можемо виділити два типи мотивів: опосередкований та безпосередній; *операційно-технічна сфера діяльності особистості* – інтегральна якість, що характеризується сукупністю спільних і спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей [2]. У навчальному закладі пріоритет надається формуванню спеціальних знань, умінь і навичок, які удосконалюються в процесі навчально-професійної, а потім і професійної діяльності особистості. Професійне навчання може розглядатися як формування основ (передумов) майбутньої професійної компетентності. Професійно важливі якості, до яких відносяться і спеціальні здібності людини, поряд з мотивами відіграють роль тих внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи і вимоги діяльності. Вони формуються від більш загальних до більш спеціальних. Протягом професійного становлення особистості і відбувається їх реформування відповідно до вимог діяльності; *рефлексивно-оцінна сфера діяльності особистості* – форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення власних дій і вчинків. Засновані на рефлексії самоаналіз та самооцінка забезпечують контроль, здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати власні дії, вчинки, мотиви, корекцію і самовдосконалення[2].

Межі професійної компетентності соціального працівника регулюються відповідним нормативно-правовим документом – кваліфікаційною характеристикою, де зафіксовані загальні вимоги до підготовленості спеціаліста на рівні його теоретичного та практичного досвіду.

Отже, професійну компетентність соціального працівника можна

назвати стрижневим компонентом вибраного ним виду діяльності.

Список літератури:

1. Веретенко Т. Г. Вступ до спеціальності: соціальна педагогіка. Модуль 2 : навч. посіб. / Т. Г. Веретенко, О. М. Денисюк. – К. : Київ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – 124 с.
2. Елкін М. В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя географії засобами проектної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Елкін Марк Веніамінович. – Бердянськ, 2004. – 259 с.
3. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом : навч.-метод. посіб. / А. Й. Капська, Л. В. Долинська, О. Г. Карпенко, В. С. Филипчук ; за ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 87 с.
4. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) / уклад.: В. Л. Гуло, К. М. Левківський, Л. О. Котоловець та ін. – К. : [б. в.], 2013. – 91 с.
5. Освітньо-кваліфікаційна характеристика «спеціаліст»: галузь знань 0101 «Педагогічна освіта», спеціаліст 7.0100601 «Соціальна педагогіка», кваліфікація «соціальний педагог» / розроби.: О. В. Безпалько, Т. Г. Веретенко, Т. Л. Лях, Т. П. Спірна. – К. : [б. в.], 2013. – 13 с.
6. Сисоєва С. О. Професійна підготовка викладача-тьютора: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / Сисоєва С. О., Осадчий В. В., Осадча К. П. – К.-Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2011. – 280 с.
7. Сімейно орієнтована соціальна робота: практичні аспекти : конспект лекцій / за заг. ред. В. О. Кузьмінського, С. С. Лукашова. – К. : Молодь, 2010. – 128 с.
8. Хоружа Л. Л. Теоретичні аспекти впровадження компетентнісного підходу у вищу освіту [Електронний ресурс] / Хоружа Л. Л. – Режим доступу : <http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/horuzall.pdf>